

УДК 159.9.072.59

О. С. Кочарян, Є. В. Фролова, М. Ю. Такмакова

ПСИХОМЕТРИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИКИ «ДОСВІД БЛИЗЬКИХ СТОСУНКІВ» ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТИПУ ПРИХИЛЬНОСТІ НА УКРАЇНСЬКІЙ ВИБІРЦІ

Стаття присвячена проблемі психологічної діагностики типу прихильності на основі теоретичних уявлень щодо генералізованого і специфічного типів прихильності в дорослому віці. Обговорюється можливість застосування методики «Досвід близьких стосунків» К. Бреннан і Р. К. Фрейлі на українській вибірці. Здійснено переклад оригінальної методики з англійської мови та адаптовано стимульний матеріал російськомовної версії жіночого варіанту опитувальника. Наведено дані щодо диференціальної сили тверджень, внутрішньотестової надійності шкал і факторної структури російськомовного варіанту методики «Досвід близьких стосунків».

Ключові слова: тип прихильності, психометрична оцінка.

The article is devoted to the problem of attachment type psychological diagnostic basing on the theoretical concepts of generalized and specific types of attachment in adulthood. The author discusses the possibility of applying the K. Brennan and R.C.Fraley “Experiences Close Relationships-Revised” (ECR-R) method on the Ukrainian sample. The translation of the original English version has been carried out and stimulus material of the Russian female version of the questionnaire has been adapted. The differential force of statements data, internal-test reliability of scales and factor structure of the Russian version of the Experiences Close Relationships-Revised method are presented.

Keywords: attachment type, psychometric evaluation.

Стаття посвящена проблеме психологической диагностики типа привязанности на основе теоретических представлений о генерализованном и специфических типах привязанности во взрослом возрасте. Обсуждается возможность применения методики «Опыт близких отношений» К. Бреннан и Р. К. Фрейли на украинской выборке. Осуществлен перевод оригинальной методики с английского языка и адаптирован стимульный материал русскоязычной версии женского варианта опросника. Приведены данные относительно дифференциальной силы утверждений, внутритестовой надежности шкал и факторной структуры русскоязычного варианта методики «Опыт близких отношений».

Ключевые слова: тип привязанности, психометрическая оценка.

Останніми роками значно зростає інтерес до дослідження проблеми прихильності (К. Bartholomew, L.M. Horowitz, R. Bornstein, K. Brennan, Ph. Shaver, C. Hazan, J. Holmes, Т.В. Казанцева, О.О. Смирнова, Р. Радева, О.П. Макушина, В.Н. Куніцина) [1; 2; 3; 4; 5], що пов'язано з широким поширенням різного роду труднощів у встановленні і підтримці стосунків психологічної інтимності (Е. Гідденс, Ц. П. Короленко, О.В. Ємельянова,

Г.В. Старшенбаум, О.С. Кочарян) [1; 6; 7; 8]. Такі феномени як міжособистісна залежність, страх психологічної інтимності, синдром «емоційного холоду» в міжособистісних стосунках є відображенням тенденцій до інфляції ролі незалежності, свободи, особистісних досягнень і девальвації ролі солідарності та прихильності в партнерських стосунках.

Аналіз проблеми. У сучасній психологічній літературі (К. Bartholomew, L.M. Horowitz, R. Bornstein, K. Brennan, Ph. Shaver, Т.В. Казанцева, В.М. Куніцина) [2; 5] якість партнерських стосунків пов'язується з міжособистісними настановами, які формуються на основі дитячого досвіду і визначають особливості побудови близьких стосунків в дорослому віці. Найбільш докладне пояснення такого взаємозв'язку дано в теорії прив'язаності (М. Ainsworth, J. Bowlby) [9]. Терміном «прихильність» позначається різновид міжособистісних стосунків, заснованих на потребі у психологічній безпеці, які встановлюються в результаті тривалої взаємодії і відрізняються вибірковістю, емоційністю і відносною стійкістю. Якість прихильності має типологічні особливості, які виражаються в стійкому стилі мислення, почуттів і поведінки в ситуаціях міжособистісної взаємодії.

На думку ряду авторів (R.C. Fraley, K. Brennan, K. Bartholomew, Т.В. Казанцева) [5; 10], тип прихильності визначається двома незалежними соціально-психологічними настановами – ставленням до залежності і ставленням до незалежності від найближчого оточення. На основі прийняття або неприйняття цих настанов виділено чотири типи прихильності: автономний тип (приймає і залежність і незалежність), надзалежний (приймає тільки залежність), псевдоавтономний (приймає тільки незалежність) і дезорієнтований (не приймає ані залежність, ані незалежність).

На основі існуючих теоретичних підходів до проблеми прихильності сконструйовано психодіагностичний інструментарій, що дозволяє проводити якісну і кількісну оцінку типу прихильності. У зарубіжній психології широко використовуються методика самооцінки генералізованого типу прихильності К. Бартоломью і Л. Горовиця (Relationship Quality (RQ), K. Bartholomew, L. Horowitz) і опитувальник «Досвід близьких стосунків» К. Бреннан і Р.К. Фрейли (Experiences in Close Relationships-Revised (ECR-R) Adult Attachment questionnaire) [10], спрямований на вивчення специфічних стосунків прихильності. У роботі Т.В. Казанцевої [5] здійснено російськомовну адаптацію опитувальника «Досвід близьких стосунків», яка показала істотне скорочення стимульного матеріалу останнього. У зв'язку з цим, виникає проблема психометричної оцінки та встановлення придатності і надійності існуючого діагностичного інструментарію для дослідження якості прихильності на українській вибірці.

Метою роботи стала психометрична оцінка методики «Досвід близьких стосунків» (жіночого варіанту) для дослідження типу прихильності на українській вибірці.

Дослідницька вибірка складалася з 160 дівчат у віці від 18 до 20 років. За соціальним статусом всі досліджувані є студентками харківських вузів. За сімейним станом – 100 % вибірки є незаміжніми і не мають дітей. Всі досліджувані на момент проведення роботи мають вдалий чи невдалий (за суб'єктивною оцінкою) досвід партнерських стосунків.

У роботі використовувалися такі **методи**:

1) психодіагностичні методи – методика «Досвід близьких стосунків» (Experiences in Close Relationships-Revised (ECR-R) Adult Attachment questionnaire, Fraley, Waller, & Brennan,

2000) [10], яка являє собою опитувальник, що складається із 36 тверджень, які досліджуваний оцінює в балах від 1 до 7, висловлюючи ступінь своєї згоди. Структурно опитувальник містить дві шкали (по 18 пунктів у кожній): 1) тривожність у стосунках прихильності (твердження № 1–18), яка вимірює рівень впевненості або невпевненості в надійності і чуйності значущої особи; 2) уникнення близькості в близьких стосунках (твердження № 19–36), яка встановлює ступінь дискомфорту, що переживається за умови психологічного зближення з іншою людиною і формуванні залежності від неї. Характер прихильності особистості є комбінацією цих двох незалежних одна від одної соціально-психологічних настанов: ставленням до залежності (тривога) і незалежності в міжособистісному контексті (уникнення).

Існують чотири типи прихильності на основі поєднання рівня виразності шкал методики: а) автономія (низька тривога, низьке уникнення), б) надзалежність (висока тривога, низьке уникнення); в) псевдоавтономія (низька тривога, високе уникнення); г) дезорієнтованість (висока тривога, високе уникнення).

2) методи математичної статистики: кореляційний аналіз за методом Кендалла, факторний аналіз (Extraction: principal components, ротація за методом Varimax).

Результати дослідження. Психометрична оцінка методики «Досвід близьких стосунків» проходила в кілька етапів. На першому етапі здійснювався переклад з англійської мови тексту оригінальної методики (ECR-R, Fraley, Waller, & Brennan, 2000) з подальшою експертною оцінкою і зворотним перекладом.

На другому етапі на вибірці 160 дівчат віком від 18 до 20 років вивчалися психометричні властивості адаптованої методики, а саме: диференційна сила тверджень і надійність шкал опитувальника. Для цього був застосований кореляційний аналіз за методом Кендалла.

Встановлення диференційної сили було здійснено для кожного твердження окремо у двох шкалах опитувальника «Досвід близьких стосунків». Ми встановили величину коефіцієнта кореляції бала за окремим пунктом із сумарним балом за шкалою. Результати наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Диференційна сила тверджень шкал опитувальника «Досвід близьких стосунків»

№ з/п	Назва шкали	τ –Кендалла (діапазон значень)	Рівень значущості
1	Шкала тривоги (18 тверджень)	$\tau=0,31-0,62$	$p \leq 0,01$
2	Шкала уникнення (18 тверджень)	$\tau=0,37-0,66$	$p \leq 0,01$

Як випливає з даних таблиці, для шкали тривоги всі значення коефіцієнтів кореляції знаходяться в зоні значущості; для шкали уникнення також всі значення коефіцієнтів кореляції знаходяться в зоні значущості, що свідчить про інформативність та високий рівень диференційної сили всіх тверджень. Таким чином, всі 36 тверджень можуть бути включено у стимульний матеріал методики.

Встановлення надійності опитувальника відбувалося шляхом обчислення коефіцієнта внутрішньотестової надійності, тобто оцінки внутрішньої узгодженості шкал опитувальника. Для цього ми застосували метод розщеплення або метод автономних частин, який полягає в розщепленні/поділу тесту на дві рівні частини (парні і непарні питання, перша і друга половина), а потім виявленні кореляції між ними. У нашому випадку ми підраховали суму балів за парними і непарними питаннями кожної шкали опитувальника і, застосовуючи коефіцієнт кореляції Кендалла, встановили його величину і рівень значущості. Результати представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Надійність шкал опитувальника «Досвід близьких стосунків»

№ з/п	Назва шкали	τ –Кендалла	Рівень значущості
1	Шкала тривоги (18 тверджень)	$\tau=0,68$	$p \leq 0,001$
2	Шкала уникнення (18 тверджень)	$\tau=0,72$	$p \leq 0,001$

З наведених у таблиці даних видно, що для шкал тривоги і уникнення значення перебувають у зоні високої значущості, що свідчить про достатньо високий рівень надійності шкал даного опитувальника «Досвід близьких стосунків».

Оскільки адаптований опитувальник складається з двох шкал, ми застосували метод перевірки стабільності шкал опитувальника, для чого було проведено факторизацію простору ознак, представлених сирими балами за окремими твердженнями опитувальника. Результати надано в таблиці 3.

Таблиця 3

Факторна структура опитувальника «Досвід близьких стосунків»

№ з/п	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
Склад фактору	Твердження шкали уникнення № 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36	Твердження шкали тривоги № 1, 2, 3, 4, 10, 12, 11, 12, 13, 14, 18; Твердження шкали уникнення № 21, 23, 26, 27, 29	Твердження шкали тривоги № 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 16, 17
Вага фактору	32,9 %	21,1 %	14,8 %

Як бачимо з даних таблиці, результати факторизації не дозволили встановити відтворюваність двохфакторної структури оригінального опитувальника на українській вибірці, оскільки виділена факторна структура містить три фактори. Сумарна дисперсія факторів становить 68,7 %. Перший фактор з вагою 32,9 % містить твердження, що входять до складу шкали уникнення (№ 19 – № 36), таким чином, отриманий результат дозволяє робити висновок про однорідність даної шкали. Другий фактор з вагою 21,1 % містить твердження, що входять до складу шкали тривоги, а також ряд тверджень складу шкали уникнення, що свідчить про наявність зони «перекриття» в діагностованих властивостях.

Третій фактор з вагою 14,8 % включає твердження шкали тривоги, що показує відносну однорідність ознак тривоги, що описуються даними пунктами шкали.

Отримані результати можуть свідчити про семантичну близькість досліджуваних соціально-психологічних настанов ставлення до залежності і незалежності в міжособистісних стосунках. Можна також припустити наявність більш складною і диференційованої структури простору ознак, що описуються твердженнями опитувальника «Досвід близьких стосунків», ніж двофакторна модель залежності/незалежності у партнерських стосунках. Безумовно дана гіпотеза вимагає верифікації в додаткових дослідженнях.

Висновки

На основі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки:

1. Тип прихильності є складним психологічним утворенням, яке визначається двома незалежними соціально-психологічними настановами – ставленням до залежності і ставленням до незалежності від найближчого оточення. Психологічна діагностика типу прихильності здійснюється на основі кількісної оцінки ступеню прийняття або неприйняття цих настанов, що дозволяє виділити чотири типи прихильності: автономний, надзалежний, псевдоавтономний і дезорієнтований типи.

2. Диференційна сила всіх тверджень опитувальника «Досвід близьких стосунків» знаходиться високому рівні значущості, що свідчить про інформативність всіх 36 тверджень перекладеного варіанту методики і можливості їх включення до стимульного матеріалу.

3. Коефіцієнти внутрішньотестової надійності шкал тривоги і уникнення опитувальника «Досвід близьких стосунків» знаходяться на високому рівні значущості, що означає внутрішню узгодженість і високу надійність шкал даного опитувальника.

4. Факторизація простору ознак, що представлено у твердженнях опитувальника «Досвід близьких стосунків», показала наявність більш складною і диференційованою (трехфакторної) структури, аніж пропонується в оригінальному варіанті опитувальника, що орієнтує на змістовне уточнення і валідизацію шкал методики.

Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні взаємозв'язків параметрів тривоги і уникнення із властивостями особистості і міжособистісних стосунків і проведення змістовного аналізу діагностованих типів прихильності.

Література

1. Гидденс Э. Трансформация интимности. Сексуальность, любовь и эротизм в современных обществах / Энтони Гидденс ; пер. с англ. В. Анурина. – СПб. : Питер, 2004. – 208 с. ISBN 5-469-00133-4.
2. Bartholomew K. Avoidance of Intimacy: An Attachment Perspective / K. Bartholomew // Journal of Social and Personal Relationships. – 1990. – Vol. 7, №. 2. – P. 147–178.
3. Bornstein R. F. The Dependent Patient: A Practitioner's Guide / Robert F. Bornstein. – Washington, DC : American Psychological Association, 2005. – 241 p.
4. Макушина О. П. Психология зависимости : учебное пособие для вузов / О. П. Макушина. – Воронеж : Воронежский гос. ун-т. – 2007. – 79 с.
5. Казанцева Т. В. Социально-психологические детерминанты межличностной

привязанности : автореф. дис. ... канд. психол. наук, 19.00.05 / Татьяна Валерьевна Казанцева. – СПб. : СПбГУ, 2011. – 19 с.

6. Короленко Ц. П. Интимность : монография / Ц. П. Короленко, Н. В. Дмитриева. – М. : Академический Проект; 2012. – С. 239. ISBN 978-5-8291-1349-0.

7. Старшенбаум Г. В. Аддиктология. Психология и психотерапия зависимостей / Г. В. Старшенбаум. – М. : Когито-Центр, 2006. – 368 с. ISBN: 5-89353-157-4.

8. Синдром «эмоционального холода» в межличностных отношениях: аддиктивный контекст / А. С. Кочарян, Н. Н. Терещенко, Т. С. Асланян, И. В. Гуртовая // Вісник Харківського університету. Сер. Психологія. – 2007. – № 771. – С. 115–119.

9. Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Джон Боулби ; пер. с англ. В. В. Старовойтова. – 2-е изд. – М. : Академический проект, 2004. – 232 с. ISBN 5-8291-0738-4.

10. Fraley R. C. An item-response theory analysis of self-report measures of adult attachment / R. C. Fraley, N. G. Waller, K. A. Brennan // Journal of Personality and Social Psychology. – 2000. – № 78. – P. 350–365.

Literatura

1. Giddens E. Transformaciya intimnosti. seksualnost, lyubov i erotizm v sovremennykh obshhestvax / Entoni Giddens / per. s angl. V. Anurina. – SPb. : Piter, 2004. – 208 s. ISBN 5-469-00133-4.

2. Bartholomew K. Avoidance of Intimacy: An Attachment Perspective / K. Bartholomew // Journal of Social and Personal Relationships. – 1990. – Vol. 7, №. 2. – P. 147–178.

3. Bornstein R. F. The Dependent Patient: A Practitioner's Guide / Robert F. Bornstein. – Washington, DC : American Psychological Association, 2005. – 241 p.

4. Makushina O. P. Psichologiya zavisimosti: uchebnoe posobie dlya vuzov / O. P. Makushina. – Voronezh, Voronezhskij Gos. Un-t. – 2007. – 79 s.

5. Kazanceva T. V. Socialno-psichologicheskie determinanty mezhlichnostnoj privyazannosti : avtoref. diss. ... kand. psichol. nauk, 19.00.05 / Tatyana Valerevna Kazanceva. – SPb. : SPbGu, 2011. – 19 s.

6. Korolenko C. P. Intimnost. Monografiya / C. P. Korolenko, N. V. Dmitrieva – М. : Akademicheskij Proekt; 2012. – 239 s. ISBN 978-5-8291-1349-0.

7. Starshenbaum G. V. Addiktologiya. Psichologiya i psichoterapiya zavisimostej / G. V. Starshenbaum. – М. : Kogito-centr, 2006. – 368 s. ISBN: 5-89353-157-4.

8. Синдром «emocionalnogo holoda» v mezhlichnostnyh otnosheniyah: addiktivnyj kontekst / A. S. Kocharyan, N. N. Tereshhenko, T. S. Aslanyan, I. V. Gurtovaya // Visnik Kharkivskogo universitetu. Ser. Psichologiya. – 2007. – № 771. – S. 115–119.

9. Boulbi Dzh. Sozdanie i razrushenie emocionalnyh svyazej / Dzhon Boulbi ; per. s angl. V. V. Starovojtova. – 2-e izd. – М. : Akademicheskij Proekt, 2004. – 232 s. ISBN 5-8291-0738-4.

10. Fraley R.C. An item-response theory analysis of self-report measures of adult attachment / R. C. Fraley, N. G. Waller, K. A. Brennan // Journal of Personality and Social Psychology. – 2000. – № 78. – P. 350–365.